

STATUS ČASOPISA U ŠICELOVOJ POVIJESTI*

Ključni korak u studiju književne periodike učinio je Antun Barac, koji je u svojoj povijesti posebnu pažnju posvetio časopisima. Tu praksu preuzeli su i Barčevi nastavljači među kojima je i Miroslav Šicel, prvo u svojoj *Moderni*, a u najnovije vrijeme u tri sveska vlastite *Povijesti hrvatske književnosti*. Već po tome Šicelov je pristup ne samo objektivno najsveobuhvatniji već i posebno zanimljiv.

U prvome redu Šicel već u samoj koncepciji svoje povijesti časopisima daje ravnopravno mjesto s opisom društveno-političkog konteksta te rodova i autorskih opusa. Strogo gledajući to je korak dalje negoli je to bio učinio Antun Barac, koji časopise tretira kao jedan od fenomena “književnoga života”.

Što se diskursa tiče, upada u oči očita težnja Šicelova naratora da probranu građu iznese pregledno i sustavno, pa čak i atraktivno. U tome smislu granice korpusa naizgled su objektivno zadane onime što zovemo početak i kraj. U pogledu početka Šicel je na razini književnopovijesnoga “konsenzusa” o “Danici” kao našem prvom književnom časopisu. Drugim riječima, prati se povijest kojoj je jedan od glavnih uvjeta kontinuitet, dok pretpovijest u kojoj se taj kontinuitet priprema ostaje izvan razmatranja. Među-

* Prigodno izlaganje na otvorenju Riječkih filoloških dana 2006. – U međuvremenu autor je objavio integralnu verziju ovoga rada kao prilog u prigodnome zborniku *Osmišljavanja* objavljenome u povodu 80. rođendana M. Šicela, Zagreb, FFpress, 2006, str. 471-492

tim, pretpovijest je ipak prisutna jer Šicelova *Povijest* prema trima dosadašnjim knjigama otpočinje zapravo usred 18. stoljeća, od Andrije Kačića Miošića, ali ta – po mojem mišljenju – nimalo slučajna činjenica ostala je bez utjecaja na medijsku sliku autorove sinteze.

Što se kraja, odnosno završetaka pojedinih časopisnih poglavlja tiče, ona su razvrstana prema autorovoj zadanoj periodizacijskoj shemi, kojoj se podređuju ne samo časopisi, već i pojedini žanrovi i autori. No, zna se pojaviti poneki izuzetak kao što je to slučaj “Vienca” koji se zbog svoje dugovječnosti proteže od romantizma do moderne.

U pogledu časopisnoga korpusa, koliki je taj korpus, u idealnome smislu to zapravo nitko ne zna. Međutim, razni historiografski izvori raspolazu ne samo različitim brojem, već i klasifikacijama. U Šicelovoj *Povijesti* pojavljuju se 73 periodička naslova, i to:

1. Razdoblje predromantizma i ranog romantizma: 6
2. Razdoblje romantizma i predrealizma: 13
3. Realizam: 13
4. Moderna: 41.

Njihovu pojavu, međutim, ne prati i isto nazivlje. Najčešći je pojam *časopisa*, pa onda *lista*, koji neznatno zaostaje i funkcionira sinonimski s pojmom *časopisa*, kao što funkcionira i relativno čest pojam *glasila*. Međutim, pojam *lista* Šicel koristi i uz naslove koji nisu časopis već novine, kakav je npr. “Obzor” ili kraljevički “Primorac”, a koje on naziva *dnevnicima*, ali zato nijednom ne koristi pojam *novina*, osim u citatima. Služeći se periodizacijskim nazivljem poput *dnevnika* ili relativno čestih *tjednika*, *polumjesečnika* i *mjesečnika*, tipologija je na relativno čvrstome tlu, međutim, nazivlje se počinje ozbiljno komplicirati kada se pojave pojmovi poput *magazina*, *revije* ili *smotre*. Istini za volju, ovakva pojmovna neujednačenost karakterizira uopće tradicionalni književnopovijesni diskurs, pa tako i njemački koji je na hrvatski presudno utjecao.

Budući da Šicel unutar svojih poglavlja ne provodi posebnu klasifikaciju uvrštenih *periodika*, odnosno, kako ih još naziva, *literarnih publikacija*, on na posredan način daje mogućnost da se takva klasifikacija provede putem dvadesetak atribucija iza kojih stoji jednako toliko različitih kriterija, npr.: *beletristički*, *centralni*, *đački*, *glavni*, *ilustrirani*, *književni*, *klerikalni*, *litografirani*, *magazinski*, *moderni* itd.

Među časopisima vlada i određena hijerarhija, npr. dok su neki neknjiževni ili književni, a drugi pak beletristički i književni, neki su proglašeni ne samo glavnima, već i “pravim književnim časopisima”. Zato se nameće pitanje što ih to kvalificira da se nađu ravnopravno s opisom književnih žanrova, autora i pojedinih djela. Odgovor se krije unutar autorova poimanja književnosti ili, još preciznije, unutar ideologije njegovog čitanja.

Nastojeći pomiriti sinkroniju i dijakroniju, Šicelov je književnopovijesni subjekt neprestano bira i povezuje kako bi mu naracija bila ne samo točna, već i uvjerljiva. U tome smislu on je razvio metodološku shemu koja mu to olakšava. Naime, po načelu koncentričnih krugova, on 19. stoljeće razbija u tri razdoblja, književnost pojedinih razdoblja u nekoliko poglavlja od kojih jedan čine i časopisi, pa onda – respektirajući kronologiju i aksiologiju – prikazuje jedan po jedan časopis. Časopisne mikrocjeline opet su strogo uređene: prvo opći podaci, pa sažeti opis programa i koncepcije, potom opis važnijih suradnika i priloga prema žanrovima, a na kraju ocjena “časopisne fizionomije”.

I gotovo svako poglavlje završava ocjenom časopisne produkcije, utvrđuje se važnost i uloga časopisa svakoga pojedinog razdoblja, dok se incidentni primjeri poput “Vienca” prebacuju u novu dionicu čime se sama dijakronija dodatno osnažuje. Na taj način formira se ne samo interpretacijski korpus, tj. bira periodika koja ulazi u okvir povijesne naracije, već se konstituira i časopisna paradigma, a nju – po Šicelovu sudu – čini sedam glavnih časopisa: “Danica”, “Kolo”, “Neven”, “Vienac”, “Mladost”, “Hrvatska smotra” i “Savremenik”.

Ono na čemu ova paradigma počiva korespondira s autor-skom, donekle i žanrovskom paradigmom unutar nacionalnoga književnog kanona, pa je kanon taj koji zapravo ovjerava i časopisnu paradigmu. Šicelov je narator u tome, štoviše, arbitrarano, čak i personalan, naime, on nerijetko za pojedini časopis kaže da ima ili nema “prepoznatljivu fizionomiju”, a svoju pripovjednu nazočnost odaje izrazima tipa: “na žalost”, “posve razumljivo” ili “dakako”.

Ovime se mogu podrazumijevati u najmanju ruku dvije stvari: prvo, da književnopovijesni subjekt unaprijed zna što je to časopis, tj. da raspolaže njegovom idejom, drugo, da raspolaže i idejom književnosti, pa prema tome i idejom pravoga sadržaja za književni časopis. I jedno i drugo upućuje na tezu koja se provlači u drugome planu, a to je da Šicelov pripovjedni subjekt tijekom svoje naracije neprestano prilagođuje predmet istraživanja svome čitanju, a ne obrnuto.

Vidi se to i u još jednoj Šicelovoj strategiji, a to je prostor nacionalne književnosti, a on je sukladan političko-administrativnome. Zato ne samo da nema časopisa na njemačkome ili na talijanskome, pa ni na srpskome, već nema niti onih koji su izlazili među Hrvatima Bunjevcima ili među Hrvatima u susjednoj Bosni i Hercegovini; iako je uključena sarajevska “Nada”, ona u Šicelovoj koncepciji nema status glavnoga hrvatskog književnog časopisa kakav joj se nerijetko pripisuje. Čini se da je pritom manje važno što se tako prikriva prava narav časopisa kao medija, a čega su uglavnom svi njegovi pokretači tijekom 19. stoljeća – od Ljudevita Gaja do Koste Hörmanna, bili itekako svjesni, a da je mnogo važnije ono što dolazi iz sfere ideologije čitanja.

Rečeno potvrđuje i Šicelov pristup prvome i zadnjem poglavlju, tj. časopisima predromantizma i romantizma i časopisima moderne. S jedne strane metafora Stanislava Šimića o časopisima kao *motorima književnosti* – točna koliko i netočna – s druge konstatacija o uzajamno uvjetovanome odnosu pokreta i časopisa. Međutim, isti Šicelov prikaz ukazuje da između dvaju pokreta,

ilirskoga i modernističkog, književni se život dinamizira u najmanju ruku još jednom, i taj put je isključivo vezan uz uspon i utjecaj pravaške stranke tijekom osamdesetih godina, kao što će se to pokazati tridesetak godina kasnije na primjeru katoličkog pokreta i njegovih časopisa. Drugim riječima, znači da za književni časopis nije presudno to što je on književni jer niti jedan od tih pokreta nije bio eminentno književni – ako takav uopće postoji – već u prvome redu zato što je časopis, dakle, medij. A časopis, odnosno medij, i sam je dio društvenih kretanja skupa sa svojim sadržajem uključujući i onaj književni – bilo da je takvim već potvrđen, bilo da takav tek treba postati, tj. da ga se naknadno potvrdi kao književni.

Iako valja pričekati četvrtu knjigu Šicelove povijesti, teško je pretpostaviti da bi se objektivno u pogledu statusa časopisa išta radikalno moglo promijenilo. Radikalna promjena, kako sam u početku istaknuo, već je učinjena uključivanjem i tretiranjem časopisa kao ravnopravnih književnopovijesnih “likova”. Time je na planu globalne slike nacionalne književnosti ugrađena teza kako se zapravo cijeli model novije, tj. postilirske hrvatske književnosti generiran u prvome redu pojavom novoga medija.

Posljedicama ove teze tek se treba ozbiljnije pozabaviti. To znači da više neće biti dovoljno časopis kao tip medija tretirati s njegove informativne i dokumentarne strane, kako se to u nas dosad uglavnom činilo, već i s one treće, naime, transformativne ili, još bolje, performativne strane. Drugim riječima, ne gledati na časopis kao na pasivni medij na koje se književnost samo upisuje, već vidjeti i sve ono što pri tome časopis književnosti čini, tj. kako časopis svojim zakonitostima mijenja i oblikuje strukturu nacionalne kulture, a to onda znači i strukturu nacionalne literature.